

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad
Școala Doctorală Interdisciplinară
Facultatea de Științe Umaniste și Sociale
Domeniul de doctorat Teologie

Inteligență spirituală sau evlavie?
Agentul uman în relație cu Dumnezeu
Rezumat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. habil.

MĂCELARU MARCEL VALENTIN

Doctorand:

UȘUREL LIDIJA

ARAD
2022

Cuprins

Introducere

Întrebări de cercetare, presupuziții, teză, obiective

Considerente metodologice

Capitolul 1. Inteligența spirituală

- 1.1. Origini și elemente definitorii
  - 1.1.1. Religie, spiritualitate, știință
  - 1.1.2. Bazele conceptuale și premergători ai inteligenței spirituale
    - 1.1.2.1. Stadiile dezvoltării credinței (James W. Fowler)
    - 1.1.2.2. Inteligența spirituală (Danah Zohar)
    - 1.1.2.3. Inteligența existențială (Howard E. Gardner)
    - 1.1.2.4. Conceptul inteligenței spirituale al lui Robert W. Emmons
    - 1.1.2.5. Un alt fel de inteligență? Critici aduse conceptului lui Emmons
    - 1.1.2.6. Alți teoreticieni ai inteligenței spirituale
- 1.2. Domenii de aplicare a inteligenței spirituale
- 1.3. Bazele neurologice ale experiențelor spirituale
- 1.4. Concluzii și sugestii

Capitolul 2. Inteligența spirituală și creștinismul într-o societate secularizată și spiritual-sincretistă

- 2.1. Spiritualitate contemporană milenistă
- 2.2. Renașterea spiritualității
  - 2.2.1. Secularizarea și apusul post-modernismului
  - 2.2.2. Diluarea creștinismului și redefinirea spiritualității
  - 2.2.3. Obscuritatea răsăritului metamodern
  - 2.2.4. Caracteristici ale spiritualității metamoderne

Capitolul 3. Spiritualitate creștină – întoarcerea la origini

- 3.1. Unicitate, particularitate și complexitate a spiritualității creștine
  - 3.1.1. Religie creștină sau spiritualitate creștină?
  - 3.1.2. Spiritualitatea creștină ca și concept – etimologia și semantica termenilor
- 3.2. Indicatori identitari fundamentali ai spiritualității creștine
  - 3.2.1. Experiență relațional-transformatoare cu Dumnezeuul iudeo-creștin
  - 3.2.2. Experiență perceptivă și participativă
  - 3.2.3. Viață virtuoasă de abnegație (ascetică)
  - 3.2.4. Viață virtuoasă contemplativă – misticismul rațiunii și misticismul iubirii
  - 3.2.5. Favoare divină prin har și credință vs. aroganța raționalismului și tranzacționismul faptelor
  - 3.2.6. Pocăință, sfințire, carisme, misiune
  - 3.2.7. Afectivitate pneumatic-apocaliptică
  - 3.2.8. Sacramente, discipline, practici
  - 3.2.9. Concluzii
- 3.3. Definiții ale spiritualității creștine
- 3.4. Elemente doctrinare specifice spiritualității creștine biblice
  - 3.4.1. Inițiativă divină revelatoare de Sine
  - 3.4.2. Alteritate și personalism trinitarian
  - 3.4.3. Dragoste cruciformă
  - 3.4.4. După chipul și asemănarea Sa
  - 3.4.5. Maturizare spirituală și rodire virtuoasă
- 3.5. Concluzii

Capitolul 4. Agentul uman în relație cu Dumnezeu – omul firesc *psychikos* / *sarkikos* și omul duhovnicesc *pneumatikos*

- 4.1. Perspective epistemologic-antropologice asupra cunoașterii și experimentării lui Dumnezeu
  - 4.1.1. Simțurile spirituale – considerente generale
  - 4.1.2. Dinspre paralelism și coexistență înspre subordonare, suprimare și desființare
    - 4.1.2.1. Juxtapunere a psiho-senzorialului cu spiritualul
    - 4.1.2.2. Ambiguitate a simțurilor spirituale
    - 4.1.2.3. Transformare progresivă a psiho-senzorialului în spiritual
    - 4.1.2.4. Spiritualul subordonat psiho-senzorialului
    - 4.1.2.5. Integrare holistică. Virtuțile, condiția cunoașterii
    - 4.1.2.6. Origine eclesiastică a simțurilor spirituale
    - 4.1.2.7. Compensare: prevalența factorilor psiho-senzoriali emoționali
    - 4.1.2.8. Prevalența factorilor psiho-senzoriali cognitivi / abilitățile psihologice atinse de harul divin
  - 4.1.3. Constructe substitutive ale simțurilor spirituale
    - 4.1.3.1. Rațiune regenerată prin credință, cuvânt și Duh
    - 4.1.3.2. Simțul divinității
    - 4.1.3.3. Simțul inimii (intuiție intelectual-afectivă)
    - 4.1.3.4. Intuiție pre-cognitivă de conștientizare a divinității
    - 4.1.3.5. Conștientă pre-conceptuală a prezenței misterului
    - 4.1.3.6. Cunoaștere emoțional-experiențială

- 4.1.3.7. Concluzii
- 4.2. *Homo psychikos, homo pneumatikos și homo sarkikos* în perspectivă paulină
  - 4.2.1. Natura antropologiei pauline
  - 4.2.2. Trei categorii de oameni?
    - 4.2.2.1. Înțelepciune naturală și carnalitate – *homo psychikos*
      - 4.2.2.1.1. *Psyche*
      - 4.2.2.1.2. *Psychikos*
    - 4.2.2.2. Înțelepciune duhovnicească și maturitate morală – *homo pneumatikos*
      - 4.2.2.2.1. *Pneuma*
      - 4.2.2.2.2. *Pneumatikos*
    - 4.2.2.3. Identitate neasumată – *homo sarkikos*
      - 4.2.2.3.1. *Sarx, sarkikos*
      - 4.2.2.3.2. Încredere în *sarx* și în faptele bune ale sinelui
    - 4.2.2.4. *Homo pneumatikos* vs. *homo sarkikos / psychikos*
    - 4.2.2.5. Omul inteligent spiritual – *homo psychikos* sau *homo moralis / civilis*?
- 4.3. Evlavia duhovnicească și viața virtuoasă creștină
  - 4.3.1. Pilonii interpretativi ai lui *eusebeia*
    - 4.3.1.1. Atitudine corectă față de Dumnezeu
    - 4.3.1.2. Atitudine corectă față de semenii
    - 4.3.1.3. Crez corect
    - 4.3.1.4. *Eusebeia* și viața publică – păstrarea ordinii sociale
    - 4.3.1.5. *Eusebeia* și virtutea
  - 4.3.2. Viața virtuoasă – virtuți laice vs. virtuți creștine
    - 4.3.2.1. Augustin: Virtutea adevărată – iubirea de

Dumnezeu

- 4.3.2.2. Luther: Originea virtuții creștine – transformare radicală
- 4.3.2.3. Aquinas: Scopul virtuții creștine – viziunea beatifică a lui Dumnezeu
  - 4.3.2.3.1. Virtutea dobândită
  - 4.3.2.3.2. Virtutea infuzată
- 4.3.2.4. Pavel: Virtutea ca și expresie a identității pneumatice în Hristos
- 4.3.2.5. Concluzii

Capitolul 5. Inteligența spirituală *versus* evlavia duhovnicească creștină

5.1. Concluzii finale

- 5.1.1. Analiza fenomenului spiritualității umane prin prisma spiritualității creștine.
- 5.1.2. Analiza epistemologică a posibilității cunoașterii transcendentului în baza aparatului senzorial / psihic neregnerat *versus* cunoașterea divinității în baza simțurilor spirituale, i.e., a aparatului senzorial / psihic regenerat.
- 5.1.3. Dezbateră dinamică dintre cele trei, respectiv patru ipostaze posibile de ființare a persoanei / sinelui uman, i.e., existența duhovnicească *pneumatikos*, existența naturală / sufletească *psychikos* și existența firească / carnală / păcătoasă sau *sarkikos*, careia i-a fost adăugată și existența morală a omului civilizat, *homo moralis / civilis*.
- 5.1.4. Urmărirea originii și dezvoltării conceptului *eusebeia* și descrierea semnificației acestuia în contextul iudeo-creștin.

- 5.1.5. Analiza conceptului despre virtuți;
proveniența acestuia și clasificările în virtuți
laice și virtuți creștine.
- 5.1.6. Clarificarea protocolului de operare (sursă /
cauză, scop, rezultate / efecte, mod de operare
/ mijloace) a inteligenței spirituale, în contrast
cu evlavia duhovnicească creștină.

Încheiere

Bibliografie

Motivația cercetării

Cercetarea de față a plecat de la constatarea pierderii crescânde a relevanței spiritualității creștine în viața publică, dar și a disipării interesului față de orice *conținut doctrinar* de proveniență iudeo-creștină, cu toate că prezența *valorilor* creștine etice și morale este identificabilă pe platforma socială. Ceea ce acaparează atenția unui căutător de Dumnezeu onest, dar în același timp îl și bulversează, este pleiada de concepte noi ale spiritualității apărute pe piața culturală metamodernă, ale căror spirit inovator circumscrie un etos religios pluralist, care a renunțat la Adevărul final și în centrul căruia se găsește urmărirea împlinirii ultime a Sinelui.

Nevoia de o analiză meticuloasă a acestor concepte noi ale spiritualității, dintr-o perspectivă iudeo-creștină, devine imperioasă atunci când spiritualitatea este definită de pe platforme pluri-religioase, umaniste, laice și/sau științifice, datorită sintezei, simbiozei și sincretismului conotativ atașat fenomenului. Unul din aceste concepte, care definește spiritualitatea din punct de vedere psihologic/științific și care urmărește satisfacția

căutărilor Sinelui fragmentat și dezdăcīnat existențial, este *Inteligența spirituală*.

Având în vedere faptul că trăirea creștină este încorporată în viața socială publică, cercetarea de față evaluează contextul social secularizat, post-creștin și subtilitățile spirituale, deseori înveșmântate științific, care i se servesc creștinului în mediile publice în care își desfășoară activitatea. În acest sens, conceptul inteligenței spirituale este considerat a fi un prototip reprezentativ pentru variantele posibile de înșelăciune spirituală, deghizată atractiv pentru un consumator bine intenționat, dar neinformaț. Fără a discredita contribuția incontestabilă a realizărilor științifice, studiul de față sugerează că evaluarea aprofundată a oricărui produs nou apărut pe piață, care se pretinde a fi de sorginte „spirituală”, poate preveni alunecarea neinspirată și păguboasă a unui creștin în sincretism.

Mai mult, datorită suprapunerii aparente dintre comportamentul etic, susținut de către *intelligenza spirituală*, și comportamentul etic promovat de *evlavia creștină*, studiul de față urmărește elucidarea asemănarilor și deosebirilor dintre o trăire virtuoașă,

energizată psihologic și reprezentată de sinele firesc *psychikos*, și o viață virtuoasă manifestată în baza presupuzițiilor iudeo-creștine, reprezentată de sinele duhovnicesc *pneumatikos*.

Considerente metodologice

Lucrarea de față este un studiu *comparativ* între conceptul inteligenței spirituale și evlavia duhovnicească creștină. Studiul abordează *descriptiv* și examinează *inductiv-comparativ* diferite teorii ale inteligenței spirituale și ale evlaviei duhovnicești, din perspectivă creștină.

Cercetarea de față este și un studiu *trans-disciplinar* al spiritualității creștine, disciplinele majore implicate fiind teologia biblică, sistematică și istorică, cu incursiuni conceptuale în psihologie. Ca particularizare, lucrarea tratează subiectul spiritualității din perspectiva *antropologiei creștine*. Incursiunea retrospectivă în (re)descoperirea identității spiritualității iudeo-creștine își extrage date de studiu din tradițiile creștine majore, interacționând cu concepte de bază ale acestora și cu unii din reprezentanții proeminenți ai tradițiilor respective.

Prin urmare, cercetarea de față se dorește a fi un indicator care trasează o direcție biblică și teologică de abordare a fenomenelor spirituale, indicator ancorat în Scripturile și tradiția iudeo-creștină, platformă de la care orice perspectivă teologică, doctrinară și spirituală ar trebui să plece și la care să revină, întrucât aspiră la Adevăr și autenticitate. În acest context, lucrarea își mai propune să recupereze aspectul pneumatologic privind definirea spiritualității și interpretarea omului spiritual duhovnicesc, *pneumatikos*, aspect al spiritualității creștine considerat vital, central și nenegociabil.

Contribuția originală a acestei lucrări constă în conceptualizarea teoretică a contrastului dintre sinele firesc, sau omul *psychikos* și sinele duhovnicesc, sau omul *pneumatikos*, pornind de la conceptul inteligenței spirituale.

Pentru a atinge obiectivul privind comparația dintre cele două concepte, cel al inteligenței spirituale și cel al evlaviei duhovnicești creștine, respectiv pentru a clarifica contrastul dintre sinele firesc, *psychikos*, și sinele duhovnicesc, *pneumatikos*, lucrarea de față este structurată în jurul a cinci domenii majore, i.e.,

spiritualitate, cunoaștere (epistemologie), ipostaze de ființate a sinelui (ontologie), evlavie (eusebeia) și virtute (etică) și:

1. analizează fenomenul spiritualității contemporane (ca *fenomen religios*, în general, dar și ca *fenomen umanist-psihologic și științific*, în particular) prin prisma spiritualității creștine, definind etimologia și semantica termenilor, dar și caracteristicile fiecărui fenomen în parte, cu intenția conturării factorilor identitari unici ai spiritualității creștine; în acest sens, conceptul inteligenței spirituale este reprezentantul spiritualității umaniste psihologice și științifice; spiritualitatea ca fenomen religios de proveniență pluralistă este analizată în contextul impactului ei asupra societăților vestice, iar apoi studiul se focalizează pe spiritualitatea creștină, ale cărei elemente identitar-doctrinare sunt extrase din incursiunea istorică în tradițiile creștine majore;

2. studiază posibilitatea cunoașterii transcendentului în baza aparatului psiho-senzorial neregnerat *versus* cunoașterea divinității în baza aparatului psiho-senzorial regenerat, *i.e.*, a simțurilor

spirituale; în acest context, este prezentată contribuția mai multor perspective doctrinar-teoretice a unor reprezentanți de seamă din diferite tradiții creștine și laice; în această secțiune spiritualitatea este abordată ca *fenomen antropologic*;

3. dezbate dinamica dintre cele trei, respectiv patru ipostaze/modalități posibile de ființare a persoanei/sinelui uman, i.e., existența duhovnicească *pneumatikos*, existența naturală/sufletească *psychikos* și existența firească/carnală sau *sarkikos*; pe lângă cele trei modalități de ființare a persoanei umane, lucrarea de față sugerează și ipostaza omului civilizat sau moral, respectiv *homo moralis/civilis*; dezbaterea include evaluarea ipostazelor din perspectiva teologiei biblice pauline;

4. urmărește originile și dezvoltarea conceptului *eusebeia* și descrie semnificația acestuia în contextul iudeo-creștin;

5. analizează conceptul despre virtuți și proveniența acestuia, evaluând totodată și justificarea clasificării virtuților în virtuți laice și virtuți creștine;

6. oferă clarificarea protocolului de operare (sursa/cauza, scopul, rezultatele/efectele,

modul/mijloacele de operare) al inteligenței spirituale, în contrast cu protocolul de operare al evlaviei duhovnicești creștine.

Structura pe capitole

Capitolul 1 analizează originile inteligenței spirituale și clarifică motivele pentru care acest concept este asociat atât cu spiritualitatea cât și cu o funcție cognitivă psihologică, ceea ce îl plasează în domeniul științific umanist. Intersectându-se cu valorile moral-etice ale creștinismului, inteligența spirituală promovează o viață virtuoasă și abordează subiecte de natură existențială, precum dezvoltarea sinelui, urmărirea sensului și semnificației existențiale, descoperirea valorilor, principiilor și adevărurilor finale conform cărora viața poate fi trăită cu scop, etc. Ca atare, inteligența spirituală este percepută ca fiind o platformă științifică neutră care promovează valorile universale extrase din diverse filozofii antice și contemporane, dar și din diverse tradiții religioase mondiale, inclusiv din creștinism. A fi inteligent spiritual devine, astfel, o opțiune spirituală dezirabilă pentru orice căutător al

supranaturalului, fără a mai fi necesar ca acesta să îmbrățișeze neapărat și în exclusivitate perspectiva iudeo-creștină asupra lumii și vieții. Aceste caracteristici ale inteligenței spirituale evidențiază necesitatea evaluării temeinice a conceptului înainte ca acesta să fie integrat în contextele creștine. Capitolul mai analizează relația dintre religie, spiritualitate și știință și enumeră cele mai cunoscute teorii ale inteligenței spirituale, evidențiind domeniile de aplicare ale conceptului, dar și bazele neurologice care stau la baza experiențelor spirituale.

Capitolul 2 plasează inteligența spirituală în contextul societății contemporane metamoderne, secularizate și spiritual sincretiste. Pentru a aprofunda cauza folosirii unui termen de origine iudeo-creștină după ce a fost golit de conținutul religios, i.e. al spiritualității, într-un demers științific, această secțiune face o incursiune retrospectivă prin modernism, post-modernism și post-postmodernism (metamodernism). Secțiunea argumentează că modificarea climatului social religios, valoric și științific al societăților vestice a afectat inclusiv doctrinele, valorile și practicile creștine, facilitând conturarea unei culturi post-creștine și redefinind

fundamental fenomenul spiritualității. Diversificarea spectrului conotativ atribuit spiritualității a rezultat cu diminuarea atașamentului față de creștinism și cu trezirea interesului sporit față de noile simboluri religioase apărute pe piață, precum diverse spiritualități orientale, laice, științifice, gnostice, transcendente, etc. În centrul noilor oferte, vestimentate spiritual, a fost Sinele uman în căutarea fericirii, fericire modelată științific și cu ajutorul tehnologiilor moderne, urmărită fiind în baza principiilor subiective, preferențiale și utilitariste.

Capitolul 3 este dedicat revendicării identității spiritualității creștine, care pe parcursul istoriei și-a pierdut vitalitatea și autenticitatea unei vieți cristocentrice vibrante. Această secțiune a lucrării evidențiază faptul că pentru a contracara înclinația perpetuă a Bisericii înspre un formalism static (instituționalizare, centralizare a puterii și intelectualizare a spiritualității în detrimentul experienței comunitare autentice, pasionate), numeroase inițiative și mișcări extra-eccleziastice, apărute de-a lungul istoriei Bisericii, au încercat să reformeze Biserica și să-i păstreze focalizarea pe ceea ce comunitatea creștină a reprezentat la originile ei – o spiritualitate întrupată,

relațional-transformatoare și practică, accesibilă maselor largi.

Recuperarea elementelor esențiale, responsabile pentru conturarea identității spiritualității creștine, dovedește că acesta nu a fost și nici nu poate fi un fenomen static și plictisitor. În plus, înțelegerea plenară a spiritualității creștine demonstrează faptul că aspectele unice și fundamentale ale identității creștine – elemente cristocentrice, pneumatologice și comunitare – care îi oferă vitalitate, au putut fi demise de către umanism deoarece acestea fuseseră deja ignorate de către creștinismul instituționalizat. Cu alte cuvinte, recuperarea vitalității spiritualității creștine constă în reiterarea a ceea ce acest fenomen a reprezentat la originile sale – o *experiență perceptivă* a divinității de care ființa umană se poate bucura, datorită abilității sale înnăscute de a-L experimenta pe Dumnezeu și de a relaționa cu El; o *experiență participativă* a omului la realitatea divină, care presupune a fi în Hristos și a fi modelat după Hristos, experiență inițiată și susținută de Duhul lui Hristos, al cărui rol în procesul (re)creării, al transformării și al conformării cu Sine a copilului de Dumnezeu, este vital;

o *experiență* de dezvoltare și *maturizare spirituală* care necesită *participarea la sacramente, discipline și practici creștine*, precum contemplarea Cuvântului lui Dumnezeu, rugăciunea, cumpătarea, ș.a. (*viața virtuoasă contemplativă*), dar și o angajare holistică intenționată (cognitivă, afectivă, volitivă și comportamentală) prin care omul se întâlnește cu Dumnezeu, este transformat și trăiește în conformitate cu noua sa identitate (*viață virtuoasă de abnegație*). Procesul de sfințire nu se datorează însă unui exercițiu de antrenament sec și de simplă imitare a unui set de virtuți, ci presupune *racordarea agentului uman la viața regeneratoare a Duhului lui Hristos*, Cel ce mediază și împărtășește copilului de Dumnezeu toate beneficiile mântuirii – iertarea, justificarea, adopția, sfințirea, vindecarea, rodirea, carismele. Așadar, prezența lui Hristos în comunitatea creștină prin Duhul, Cel ce inspiră Cuvântul, îl iluminează pe credincios și oferă călăuzire întregii comunități prin daruri și minuni supranaturale, sprijinindu-i maturizarea și împuternicind pentru misiune.

Aceste fiind spuse, este evident că a vorbi despre spiritualitate în contextul creștin, presupune, în

exclusivitate, un fenomen cristocentric comunitar vibrant, activ și continuu de asumare a identității de copil de Dumnezeu, prin lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt. În consecință, cercetarea afirmă că orice spiritualitate în care Hristos nu este central, nu poate să fie compatibilă cu spiritualitatea creștină.

Capitolul 4 adresează contrastul dintre o trăire virtuoasă care este consecința relaționării omului cu Dumnezeu, și o trăire virtuoasă energizată psihologic, promovată de conceptul inteligenței spirituale. Incursiunea este realizată de pe platforma epistemologiei și antropologiei creștine, dar și a teologiei biblice pauline. Pentru a clarifica modul în care omul relaționează cu divinitatea, respectiv care sunt elementele antropologice implicate în cunoașterea și experimentarea Dumnezeului iudeo-creștin versus o experiență transcendentă de orice altă natură, prima parte a capitolului 4 analizează *mijloacele de percepție ale cunoscătorului uman*. În acest sens, este analizată cunoașterea divinității în baza aparatului psiho-senzorial neregenerat versus aparatul psiho-senzorial regenerat, denumit și „simțuri spirituale”. Sunt apoi discutate asemănările și deosebirile dintre cele

două modalități de experimentare a divinității și este conceptualizat prototipului ideal al omului, *Imago Dei*, a cărui menire ontologică este de a fi în relație cu Dumnezeu. Perspectivele conceptuale selectate pentru discuție aparțin câtorva reprezentanți de seamă din perioada patristică, medievală, modernă și post-modernă. Unii dintre ei provin din mediile laico-științifice, majoritatea provenind, însă, din tradițiile creștine Catolică, Ortodoxă, Protestantă și Evanghelică.

Suprapunerea aparentă dintre o trăire virtuoasă laică/umanistă, promovată de inteligența spirituală, și o viață virtuoasă manifestată într-un cadru iudeo-creștin, este clarificată și prin explorarea câtorva ipostaze de ființare a sinelui, respectiv a dinamicii dintre omul natural/sufletesc, *psychikos*, omul firesc/carnal, *sarkikos* și omul duhovnicesc *pneumatikos*, care rezultă cu două modalități contrastante de existență, i.e., păcătoasă și duhovnicească. Contrastul se datorează, în primul rând, acceptării sau respingerii evenimentului Hristos și a activității Duhului Sfânt din experiența individuală, respectiv a ignorării și neasumării identității pneumatice pe care fiecare credincios a primit-o odată cu nașterea din

nou. Pentru identificarea specificității fiecărui *modus vivendi* sunt analizate texte relevante din scrierile pauline. Tot în această secțiune este sugerată și o subcategorie a omului *psychikos*, denumit *homo moralis/civilis* (omul virtuos/civilizat), al cărui profil identitar este suprapus pe profilul omului inteligent spiritual.

Partea finală a capitolului 4 este focalizată pe *evlavia duhovnicească*, conceptul central care circumscrie o viață virtuoasă creștină. Acesta elucidează specificitatea fiecăreia dintre cele două alternative de *modus vivendi*, i.e., viața virtuoasă naturală/firească și viața virtuoasă duhovnicească creștină, evaluând și *protocolul de operare al virtuților creștine versus virtuțile laice*. Obiectivul major al acestei secțiuni este să aprofundeze comparația dintre viața virtuoasă laică a omului *psychikos*, conectată cu conceptul inteligenței spirituale, și viața virtuoasă creștină a omului *pneumatikos*, oglindită în conceptul *evlaviei duhovnicești*, de această dată din perspectiva *virtuților* propriu-zise.

Concluzii

Concluziile la care studiul a ajuns sunt prezentate în **capitolul 5**. Examinând spiritualitatea umanistă și spiritualitatea iudeo-creștină, studiul a constatat că cele două fenomene sunt contrare una celeilalte și că orice încercare de a le integra produce fie diluarea fie dizolvarea sistemului doctrinar și valoric de credințe și practici iudeo-creștine. Divergența se datorează faptului că spiritualitatea umanistă nu ia în considerare aspectele cristologic-soteriologice și pneumatologice și, în special, lucrarea de regenerare și împuternicire a Duhului Sfânt, specifice unei trăiri virtuose *Coram Deo*. Mai mult, *a îmbrățișa inteligența spirituală (ca reprezentant al spiritualității umaniste) în spațiul iudeo-creștin fără o examinare prealabilă a originii, esenței și impactului conceptului, presupune a-L dizolva pe Hristos în sistemele religioase sau non-religioase, umaniste (pretendente la definirea presupuzițiilor, doctrinelor, valorilor și credințelor existențiale), facilitând, astfel, un sincretism religios care, sub pretextul sprijinirii coeziunii sociale, desființează unicitatea identității creștine pe altarul conviețuirii cu aproapele.*

În cel mai bun caz, atunci când inteligența spirituală și evlavia creștină se intersectează în privința *cunoașterii rațional-motivaționale* a transcendentului, cunoaștere care poate să conducă sinele înspre atingerea unei *trăiri virtuose* (în special în accepțiunea lui Thomas Aquinas), schimbarea comportamentală îți găsește *explicația în procesele de natură psihologică*. Cu alte cuvinte, perfecționarea sinelui și obținerea unui stil de viață etico-moral, i.e., dezvoltarea omului virtuos *psychikos*, respectiv *moralis/civilis*, poate fi realizată prin aderarea intelectual-volitivă la un anumit set de valori, respectiv prin *experimentarea psihologică* a divinității. În acest caz, însă, viața virtuoasă rezultată exclude reînnoirea ontologică a ființei umane de către Duhul Sfânt, Cel care dă naștere omului *pneumatikos* și actualizează în creștin identitatea sa cerească, astfel că experiența rațional-motivațională de cunoaștere are origini umane și nu divine.

Studiind mijloacele psiho-senzoriale și spirituale de percepție a transcendentului de către cunoscătorul uman, acest studiu a constatat că ființa umană este dotată cu o *capacitate nativă de a percepe, procesa și*

experimenta fenomene spirituale, respectiv de a distinge lumea transcendentă, astfel că înzestrarea sa spirituală este o dimensiune care îl definește profund și inalienabil, ea fiind universală. Înzestrarea spirituală înnăscută, care îl caracterizează atât pe omul inteligent spiritual cât și pe adeptul credinței iudeo-creștine, este recunoscută deopotrivă de către gânditorii laici și religioși, creștini și ne-creștini, ea fiind denumită intuiție pre-cognitivă (Otto), conștientă pre-conceptuală (Rahner), capacitate mintală pre-cognitivă de conștientizare apriori a existenței divinității (Stăniloae), sămânță a divinității (Calvin), etc.

Cu toate acestea, *natura* experiențelor spirituale, promovate de către inteligența spirituală, diferă de fenomenele spirituale iudeo-creștine, datorită *conținutului* care informează cele două categorii de experiențe. Cu alte cuvinte, conținutul care animă și informează o experiență spirituală poate să aibă diverse origini, i.e., să aparțină oricărei din religiile mondiale, să fie de sorginte științifică, să aibă caracter pur psihologic sau chiar psihopatologic, sau poate să își extragă sursa din ocult. Astfel, pentru ca o experiență spirituală să fie catalogată ca fiind creștină, conținutul care o informează trebuie să

reprezintă *revelația divină* conformă cu *doctrinile, valorile, credințele și practicile iudeo-creștine*, prin prisma cărora este evaluată autenticitatea și validitatea acestei experiențe. Totodată, pentru a-L percepe pe Dumnezeu Scripturii, este de dorit ca aparatul psiho-senzorial al căutătorului uman, aparat alimentat cu un conținut de origine iudeo-creștină, să fie și sănătos din punct de vedere psihologic. Deoarece inteligența spirituală se bazează pe un etos religios pluralist și îmbrățișează conectarea cu diverse entități spirituale, excluzând revelația Dumnezeului iudeo-creștin *ca singura sursă finală de cunoaștere*, acest concept nu poate fi considerat intrinsec un concept creștin.

Spre deosebire de cunoașterea umanistă promovată de inteligența spirituală, cunoașterea divinității iudeo-creștine este o experiență care transcende cunoașterea pur fiziologică și psihologică. Pentru a-L percepe și experimenta pe Dumnezeu, facultățile naturale psiho-senzoriale ale cunoscătorului uman necesită *intruziunea revelatoare a Duhului lui Hristos* în realitatea lor ontologică, pentru a fi *regenerate și animate*. Lucrarea de față mai specifică și faptul că doar într-un context

relațional divino-uman de origine iudeo-creștină, ființa umană creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (*Imago Dei*) îl poate experimenta pe Creator și își poate atinge potențialul maxim. Deoarece perspectiva asupra lumii și vieții îmbrățișată de promotorii inteligenței spirituale elimină necesitatea Dumnezeului *unic, personal și moral, în a cărui imagine omul este creat*, ființa umană neregenerată nu își poate extrage sensul, semnificația și valoarea ontologică de la Sursă.

În contextul scrierilor pauline, existența terestră a ființei umane însumează o dinamică complexă dintre *psyche* (psihic), *pneuma* (spirit), *sarx* (fire) și *soma* (carne), care identifică două aspecte antropologice generale, specifice omului – aspectul trupesc (muritor) și aspectul sufletesc (nemuritor). În cadrul celui de-a doilea aspect, cel sufletesc, activitatea psihică, spirituală și cea a firii se întrepătrund. În teologia paulină, ființa umană este percepută a fi un tot unitar, un întreg ale cărei dimensiuni *psychikos*, *sarkikos* și *pneumatikos* se întrepătrund într-o manieră holistă și reprezintă aspecte diferite ale aceleiași entități.

Dimensiunea *psychikos* reprezintă aspectul natural, sufletesc sau psihologic al sinelui uman care, deși este purtător al *Imago Dei*, nu are Duhul lui Dumnezeu și nu este regenerat, astfel că nu poate înțelege lucrurile spirituale specifice lumii iudeo-creștine. *Homo psychikos* trăiește conform înțelepciunii sale neregenerate, urmând îndemnul firi pământești și producând roada ei, viața sa virtuoasă fiind de natură psihologică. Omul inteligent spiritual este un om neregenerat, *psychikos*.

Homo pneumatikos este reprezentantul sinelui regenerat și călăuzit de Duhul lui Hristos, care trăiește o viață virtuoasă și produce roada Duhului. În terminologia paulină, a vorbi despre *homo psychikos* și *homo pneumatikos* presupune a face referire la două stări/ipostaze ale aceluiași sine interior, i.e., neregenerat și supus carnalității/îndemnilor firi pământești sau regenerat și călăuzit de Duhul lui Dumnezeu. Viața virtuoasă a omului *pneumatikos* nu poate fi detașată de evenimentul Hristos și nici de umblarea în baza călăuzirii Duhului, a cărui roadă în cel credincios dovedește că acesta și-a asumat noua sa identitate pneumatică și trăiește în conformitate cu ea.

Homo sarkikos este reprezentantul trăirii potrivite cu firea carnală compromisă de păcat, care se opune Dumnezeului iudeo-creștin. Pe lângă trăirea în plăcerile firești, un stil de viață *kata sarka* presupune *încredere în faptele bune ale sinelui* și ghidarea după *înțelepciunea neregenerată* a sistemelor laice de gândire, care promovează urmărirea intereselor egocentrice ale sinelui.

Homo civilis/moralis este omul neregenerat, *psychikos*, care nu are Duhul lui Dumnezeu și care este absorbit de spiritualitatea umanist-sincretistă, percepută ca și mijloc de împlinire, dezvoltare și perfecționare a Sinelui. Construindu-și paradigma existențială prin extracție preferențială a standardelor identitar-comportamentale din tezaurul cultural, istoric și religios al umanității, omul inteligent spiritual este omul civilizației contemporane. *Homo moralis/civilis* se poate conecta cu transcendentul și poate trăi o viață virtuoasă, dar fără Hristos, sau cu un Hristos alături de alți învățători spirituali, indiferent de ce proveniență ar fi aceștia. Valorile unui astfel de om sunt sincretiste, și cu toate că pot contribui la perfecționarea etică și morală a sinelui, acestea nu permit înțelegerea și îmbrățișarea paradoxului

crucii lui Hristos. De aceea, omul inteligent spiritual sau *homo moralis/civilis*, care este implicit și *psychikos*, este antagonist omului *pneumatikos*.

Mai mult, datorită stării păcătoase iremediabile în afara lucrării harului regenerativ, omul inteligent spiritual sau omul *moralis/civilis*, care operează în *sarx*, nu se poate elibera de păcat și nici nu poate alege să facă voia Dumnezeului iudeo-creștin, prin forțele proprii. În timp ce și o umblare firească, energizată psihologic, poate genera un comportament virtuos, fără lucrarea regeneratoare a Duhului și fără pocăință continuă, ea nu este mântuitoare și va duce în cele din urmă la moarte spirituală. Prin urmare, omul inteligent spiritual sau omul *moralis/civilis* nu poate atinge bunăstarea ontologică la care aspiră.

Conceptul evlaviei duhovnicești, *eusebeia*, își are originile într-o cultură politeistă greco-romană, fiind considerată atât o atitudine cât și virtute care a oferit un statut privilegiat în societate. În literatură ebraică, *eusebeia* a fost considerată mai întâi o dispoziție față de Yahweh, iar mai apoi virtute în baza păzirii cerințelor Legii. În Noul Testament, *eusebeia* este, însă, expresia devotamentului față de Hristos și a unei vieți transformate

prin puterea Duhului Sfânt. Conceptul astfel dezvoltat de Pavel, diferit de înțelegerea greco-romană a *eusebeiei*, devine un instrument eficient în vederea sporirii credibilității creștinismului, a deconspirării învățătorilor falși și al creionării identității creștine în viața publică. Cu toate că preluarea conceptului greco-roman, *eusebeia*, în mediul iudeo-creștin revelează posibilitatea îmbrățișării constructelor laice de către gânditorii creștini în vederea folosirii lor strategice, această opțiune devine viabilă numai după ce conceptele respective au fost *evaluate și redefinite, prin alinierea lor la doctrinele, valorile, credințele și practicile iudeo-creștine*.

Deși din perspectivă operativă, virtuțile laice și virtuțile creștine sunt reprezentate prin aceeași acțiune comportamentală vizibilă (de ex. curajul, cumpătarea, dreptatea, prudența, etc.), cele două seturi de virtuți diferă în privința cauzei, scopului, a modalităților de formare și a principiilor de funcționare. Astfel, în timp ce cauza primordială a formării unui caracter virtuos creștin este iubirea de Dumnezeu și iubirea de oameni, ca expresie a harului divin oferit în Hristos, un caracter virtuos laic gravitează în jurul iubirii de sine și al mândriei (virtute

idolatră), fiind deseori și expresia ajustării exterioare la anumite norme, sau chiar a ipocriziei (virtute contrafăcută). Există totuși și posibilitatea manifestării virtuții laice autentice, care urmărind un bine care transcende sinele, este recuperabilă, deoarece rămâne deschisă la posibilitatea orientării finale înspre Dumnezeu. Această virtute este, însă, imperfectă, ea fiind produsul resurselor umane autonome (a rațiunii și faptelor) și nu a lucrării regeneratoare a Duhului Sfânt.

În timp ce omul secular inteligent spiritual – *psychikos* și *moralis/civilis* poate manifesta cele trei genuri de virtuți laice – imperfectă, idolatră și contrafăcută, el nu poate trăi virtutea creștină adevărată, aceasta fiind o caracteristică unică a omului *pneumatikos*. Singurul mod de dobândire al virtuții creștine de către un agent laic virtuos, este prin pocăință.

Chiar și într-un context creștin, există posibilitatea manifestării unui comportament virtuos care să fie rezultatul practicării perseverente a unui set de valori informate de doctrinele creștine, fără a fi efectul unei relații autentice cu Dumnezeu; atunci când dragostea de Dumnezeu este înlocuită cu *iubirea de sine*, iar

calcularea egoistă și interesul personal iau locul urmării intenționate a binelui aproapelui, virtuțile manifestate devin virtuți idolatre, sau în termenii lui Augustin, „vicii splendide”.

Analizând identitatea omului inteligent spiritual și cea a omului evlavios creștin, lucrarea de față a constatat că este posibil ca a fi „inteligent spiritual” să presupună, de fapt, a deține un *sine perfecționat, moral și etic*, care trăiește în *neprihănirea lui proprie, obținută prin fapte*. Acest fel de inteligență spirituală se reduce la efortul natural al *omului fireasc, sau psychikos*, respectiv *moralis/civilis*, a cărui „evlavie firească” stă în directă opoziție cu evlavia *omului pneumatikos*, omul duhovnicesc *născut din Dumnezeu, care umblă călăuzit de Duhul, căutând să placă lui Dumnezeu și nu sinelui*. O viață *eusebeia* caracterizată de virtuți poate să fie întâlnită și printre laici, dar ea este o viață imperfectă care în absența unui sistem presupozitional de valori, credințe și practici iudeo-creștine, nu își poate atinge potențialul spiritual de asemănare cu Creatorul și nici bunăstarea holistă ontologică la care aspiră. O viață *eusebeia* caracterizată de virtuți mai poate să fie practică și de

către creștinii care nu umblă călăuziți de Duhul și care, în loc să placă lui Dumnezeu, urmăresc interesele egocentrice ale sinelui. Soluția răscumpărătoare atât pentru omul virtuos laic, inteligent spiritual, cât și pentru un creștin condus de firea sa egocentrică și păcătoasă, este pocăința.

Studiul de față scoate în evidență și câteva implicații și sugestii pentru promotorii inteligenței spirituale, pentru beneficiarii acestui concept și pentru comunitățile creștine.

a). Folosite pe post de *instrumente statistice* de evaluare comparativă, testele de inteligență spirituală pot să fie eficiente pentru identificarea diferențelor dintre felurite tradiții spirituale, întrucât ele se rezumă la fenomene strict vizibile și măsurabile științific care pot, cel mult, să fie informate de teologie.

b). Ca și *concept teoretic*, deși promițător pentru dezvoltarea și împlinirea personală, conceptul inteligenței spirituale se dovedește a fi înșelător nereușind să îplinească promisiunea atingerii fericirii *finale*, deoarece bunăstarea psihologică, *eudamonia*, este nereprezentativă și insuficientă pentru obținerea *shalom-*

ului, a fericirii ultime, creionate de Dumnezeuul iudeo-creștin.

c). Apărătorii spațiului iudeo-creștin ar trebui să-și asume responsabilitatea definirii și comunicării poziției biblice, privind *spiritul sincretist*, întrupat în poziția inteligenței spirituale vis-a-vis de doctrinele de baza ale credinței creștine, i.e., primordialitatea și superioritatea lui Hristos în raport cu toate filozofiile și entitățile spirituale.

d). Acest studiu încurajează, de asemenea, crearea unui *instrument* care să ajute creștinul evanghelic să își evalueze evlavia duhovnicească, în vederea creionării unui plan personalizat de dezvoltare spirituală.

Bibliografie

Amram, J.Y., Dryer, D.C., *The Integrated Spiritual Intelligence Scale (ISIS): Development and preliminary validation*, Palo Alto, CA, Editura Institute of Transpersonal Psychology, 2008.

Amram, J.Y., *The seven dimensions of spiritual intelligence: An ecumenical, grounded theory*, Palo Alto, CA, Editura Institute of Transpersonal Psychology, 2007.

Anders, Max (ed.), Richard L. Pratt, *Holman New Testament Commentary: I & II Corinthians*, Nashville, TN, Editura

Broadman & Holman Publishers, 2000.

Archimandrite George, *Theosis, The True Purpose of Human Life*, Holy Monastery of St.Gregorios, Editura Mounth Atos, 2006.

Ardelean, Ben-Oni, *Evaluarea spiritualității creștine europene în postmodernism*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2011.

Aquino, Frederick D., “Maximus the Confessor”, în Paul L. Gavriluk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Editura Cambridge University Press, 2012.

Augustin, Fericitul, *Confessiones, Mărturisiri*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.

Augustine, Daniela C., „Image, Spirit and Theosis. Imaging God in an Image Distorting World”, în Beth Felker Jones, Jeffrey W. Barbeau (eds.), *The Image of God in an Image Driven World, Explorations in Theological Anthropology*, Downers Grove, IL, Editura IVP Academic, 2016.

Augustine, *Soliloquies*, traducere în limba engleză de Gerard Watson, Warminster, England: Editura Aris & Phillips Ltd., 1990.

Atkins, E.M., Thomas Williams (eds.), *Aquinas, Disputed Questions on the Virtues*, Cambridge, Editura Cambridge University Press, 2005.

Azari N.P., Nickel J., Wunderlich G., Niedeggen M., Hefter H., Tellmann L., Herzog H., Stoerig P., Birnbacher D., Seitz R.J., “Neural correlates of religious experience” în *European Journal of Neuroscience*, 13:1649-1652, 2001.

Barclay, William, *Analiza semantică a unor termeni din Noul*

- Testament*, Wheaton, Illinois, Editura Societatea Misionară Română, 1992.
- Barth, K., *Prayer*, D.E. Saliers (ed.), traducere în limba engleză de S. Terrien, Philadelphia, Editura Westminster Press, 1985.
- Beauregard M., Paquette V., “Neural correlates of a mystical experience in Carmelite nuns” in *Neuroscience Letters*, 405:186-190, 2006.
- Baumeister, R.F., Exline, J.J., “Virtue, personality, and social relations: Self-control as the moral muscle”, în *Journal of Personality*, 67, 1165-1194, 1999.
- Benner, David G., *Opening to God, Lectio Divina and Life as Prayer*, Downers Grove, IL, Editura IVP Books, 2010.
- Berger, Peter L., (ed.), *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*, Washington, Editura Ethics and Public Policy Center, 1999.
- Berghuijs, Joantine, Hans Schilderman, André van der Braak, Manuela Kalsky, “Exploring Single and Multiple Religious Belonging”, în *Journal of Empirical Theology*, 31, 2018, p.18-48.
- Berkhof, Louis, *Systematic Theology*, Grand Rapids, MI, Editura Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1996.
- Berry, P., *Fostering spirituality in the workplace: A leader's guide to sustainability*, New York: Editura Business Expert Press, 2013.
- Berthrong, John, *The Divine Deli: Religious Identity in the North American Cultural Mosaic*, Maryknoll, NY, Editura Orbis, 1999.

- Bloesch, Donald G., *Spirituality Old & New. Recovering Authentic Spiritual Life*, Downers Grove, IL, Editura IVP Academic and Nottingham, Apollos, 2007.
- Bockl, George, *God Beyond Religion, Personal Journeyings from Religiosity to Spirituality*, Marina Del Rey, CA, Editura DeVorss & Company, 1988.
- Bourke, V. J., *St Thomas Aquinas: On the Truth of the Catholic Faith*, Garden City, NY, Editura Image Books, 1956.
- Boyarin, Daniel A., *A Radical Jew: Paul and the Politics of Identity*, Berkeley, CA, Editura University of California Press, 1994.
- Brunner, Emil, *The Word and the World*, Lexington, KY, Editura American Theological Library Association, 1965.
- Bultmann, Rudolf, *Theology of the New Testament, Vol. 1*, traducere în imba engleză de Kendrick Grobel, NY, Editura Charles Scribner's Sons, 1951.
- Carp, Radu, *Dumnezeu la Bruxelles. Religia în spațiul public european*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2009.
- Chittister, Joan D., *The Rule of Benedict: Insights for the Ages*, Chestnut Ridge, NY, Editura Crossroad Spiritual Legacy Series, 1992.
- Coakley, Sarah, "Gregory of Nyssa" în Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, Editura Cambridge University Press, 2012.
- Connell, J.C., „Evlavie”, în J.D. Douglas, *Dicționar Biblic*, Oradea, Editura Societatea Misionară Română, 1995.
- Coolman, Boyd Taylor, "Alexander of Hales", în Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, Editura Cambridge

University Press, 2012.

Coolman, Boyd Taylor, *Knowing God by Experience, The Spiritual Senses in the Theology of William of Auxerre*, Washington, DC, Editura The Catholic University of America Press, 2004.

Cornille, Catherine, "Introduction: The Dynamics of Multiple Belonging", în *Many Mansions? Multiple Religious Belonging and Christian Identity*, editată de Catherine Cornille, 1-6. Maryknoll, NY, Editura Orbis, 2002.

Cox, Harvey, *The Future of Faith*, New York, NY, Editura Harper One, 2009.

Crescentini C., Aglioti S.M., Fabbro F., Urgesi C., "Virtual lesions of the inferior parietal cortex induce fast changes of implicit religiousness / spirituality" în *Cortex*, 54:1-15, 2014.

Crescentini C., Di Buccianico M., Fabbro F., Urgesi C., "Excitatory stimulation of the right inferior parietal cortex lessens implicit religiousness/spirituality" în *Neuropsychologia*, 70:71-79, 2015.

Crisp, Thomas M., Steven L. Porter, Greg A. Ten Elshof (eds.), *Psychology and Spiritual Formation in Dialogue*, Downers Grove, IL, Editura IVP, 2019.

Cross, F.L., E.A. Livingstone (eds.), *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, a doua ediție, London, Editura Oxford University Press, 1974.

Cross, Richard, "Thomas Aquinas", în Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, Editura Cambridge University Press, 2012.

Dehoff, Susan L., *Psychosis or Mystical Religious Experience? A New Paradigm Grounded in Psychology and Reformed*

- Theology*, Boston, MA, Editura Palgrave, Macmillan, 2018.
- de la Haye, Anne-Marie, „Atitudine”, în Silviu Dragomir, Vasile Dem. Zamfirescu (eds.), *Larousse, Marele Dicționar al Psihologiei*, București, Editura Trei, 2006.
- Douglas, J.D., N. Hillyer, F.F. Bruce, D. Guthrie, A.R. Millard, J.I. Packer, D.J. Wiseman (eds.), *Dicționar Biblic*, Societatea Misionară Română, Oradea, Editura „Cartea Creștină”, 1995.
- Eastman, Susan Grove, *Paul and the Person, Reframing Paul's Anthropology*, Grand Rapids, MI, Editura W.B. Eerdmans Publishing Company, 2017.
- Eichrodt, Walter, *Theology of the Old Testament, Vol. I*, Philadelphia, PA, Editura The Westminster Press, 1961.
- Eliade, Mircea, *Nostalgia originilor*, București: Editura Humanitas, 2013.
- Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas, 2017.
- Ellison, C.W., “Spiritual well-being: Conceptualization and Measurement”, în *Journal of Psychology and Theology*, 11, 330-340, 1983.
- Elma, Cornelius, “The relevance of Galatians 5:16-26 in the modern ‘spiritual intelligence’ debate” în *Dutch Reformed Theological Journal*, NGTT 55, 589-610, 2014.
- Emmons, Robert A., “Is Spirituality an Intelligence? Motivation, Cognition and the Psychology of Ultimate Concern”, în (eds.) Raymond F. Paloutzian, Jozef Corveleyn, Kathleen V. O’Connor, *The International Journal for the Psychology of Religion*, 1 (10), 2000.
- Emmons, Robert A., “Spirituality and Intelligence: Problems and

- Prospects” în (eds.) Raymond F. Paloutzian, Jozef Korveleyn, Kathleen V. O’Connor, *The International Journal for the Psychology of Religion*, 1 (10), 2000.
- Emmons, Robert A., *The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality*, New York, NY, Editura Guilford, 1999.
- Erickson, Millard J., *Teologie creștină, vol. 1*, Oradea, Editura Cartea creștină, 1998.
- Erickson, Millard J., *Teologie Creștină, vol. 2*, Oradea, Editura Cartea Creștină, 1998.
- Evdokimov, Paul, *La nouveauté de l’Esprit*, Abbaye de Bellefontaine, Editura Begrolles, 1977.
- Fariborz, Bagheri, Fatemeh Akbarizadeh, Hamidreza, Hatami, “The Relationship between Spiritual Intelligence and Happiness on the Nurse Staff of the Fatemeh Zahra Hospital and Bentolhoda Institute of Boushehr City” în *Iranian South Medical Journal* 14:4, 256-263, 2011.
- Fawcett, S.E., Brau, J.C., Rhoads, G.K., & Whitlark, D., “Spirituality and organizational culture: Cultivating the ABCs of an inspiring workplace”, în *International Journal of Public Administration*, 31:4, 420-438, 2008.
- Fee, Gordon D., *The New International Commentary on the New Testament, The First Epistle to the Corinthians*, Grand Rapids, MI, Editura W.B. Eerdmans, 1987.
- Fericitul Augustin, *Confessiones, Mărturisiri*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
- Ferrer, Jorge N., *Revisoning Transpersonal Theory: A Participatory Vision of Human Spirituality*, New York, NY, State University of New York Press, 2002.

- Flanagan, Bernadette, “Introduction”, in Michael O’Sullivan and Bernadette Flanagan (eds.), *Spiritual Capital, Spirituality in Practice in Christian Perspective*, Burlington, England, Editura Ashgate, 2012.
- Forde, Gerhard, *The Law-Gospel Debate*, Minneapolis, MN, Editura Fortress, 2007.
- Foster, Richard J., *Celebration of Discipline, The Path to Spiritual Growth, Special Anniversary Edition*, New York, NY, Editura Harper One, 2018.
- Foster, Richard J., *Prayer: Finding the heart’s true home*, San Francisco, CA, Editura HarperCollins, 1992.
- Fowler, James W., *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, New York, NY, Editura Harper One, 1981.
- Foerster, W., “*asebes, asebeia, asebeo*”, in Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich, Geoffrey W. Bromiley (eds.), *Theological Dictionary of The New Testament Abridged in One Volume*, Grand Rapids, MI, Editura W.B. Eerdmans Publishing Co., 1985.
- Foerster, W., VII, 168-96, “*sebomai*”, in Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich, Geoffrey W. Bromiley (eds.), *Theological Dictionary of The New Testament Abridged in One Volume*, Grand Rapids, MI, Editura W.B. Eerdmans Publishing Co., 1985.
- Fuller, Robert C., *Spiritual but not religious*, Oxford, Editura Oxford University Press, Inc., 2001.
- Gardner, Howard, “A Case Against Spiritual Intelligence”, in (eds.) Raymond F. Paloutzian, Jozef Corveleyn, Kathleen V.O Connor (eds.), *The International Journal for the Psychology*

of Religion, 1 (10), 2000.

Gardner, Howard, *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*, New York, NY, Editura Basic Books, 1999.

Gavrilyuk, Paul L., “Pseudo-Dionysius the Areopagite”, în Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, Editura Cambridge University Press, 2012.

Gavrilyuk, Paul L., Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, Editura Cambridge University Press, 2012.

George, Timothy, *Teologia reformatořilor*, Oradea, Editura Institutului Biblic „Emanuel”, 1998.

Gerrish, B. A., *Grace and reason, A Study in the Theology of Luther*, Oxford, Editura At the Clarendon Press, 1962.

Giannone, Derek A., Kaplin, Daniel, “How does Spiritual Intelligence Relate to Mental Health in a Western Sample?” în *Journal of Humanistic Psychology*, 1-18, 2017.

Gingrich, F. Wilbur, *Shorter Lexicon of the Greek New Testament*, Chicago, IL, Editura The University of Chicago Press, 1973.

“Godliness”, în William D. Mounce, D. Matthew Smith, Miles V. Van Pelt, (eds.), *Mounce’s Complete Expository Dictionary of Old & New Testament Words*, Grand Rapids, MI, Editura Zondervan Academic, 2006.

Gray, John, *Black Mass. Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*, London, Editura Allen Lane-Penguin Books, 2007.

Green, Barbara, “The Old Testament in Christian Spirituality”, în Arthur Holder (ed.), *The Blackwell Companion to Christian Spirituality*, Oxford, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2005.

- Green, Garth W., “Nicholas of Cusa” in Paul L. Gavriilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, Editura Cambridge University Press, 2012.
- Green, Rowan, traducere, *Origen*, New York, NY, Editura Paulist Press, 1979, p. 1-41.
- Grenz, Stanley J., *The Social God and the Relational Self, A Trinitarian Theology of the Imago Dei*, London, Editura Westminster John Knox Press, 2001.
- Grosheide, F.W., *Commentary on the First Epistle to the Corinthians*, Grand Rapids, MI, Editura NIC, 1953.
- Gross, Zehavit, “Spirituality, Contemporary approaches to defining” in Elizabeth M. Dowling, W. George Scarlett (eds.), *Encyclopedia of Religious and Spiritual Development*, Thousand Oaks, CA, Editura Sage Publication, Inc., 2006.
- Gunther, W., “Godliness, Piety”, in Colin Brown (ed.), *The New International Dictionary of New Testament Theology, Vol.2*, Grand Rapids, MI, Editura Regency Reference Library from Zondervan, 1976.
- Habets, Myk (ed.), *Third Article Theology, A Pneumatological Dogmatics*, Minneapolis, MN, Editura Fortress Press, 2016.
- Hall, Douglas John, *The End of Christendom and the future of Christianity*, Eugene, OR, Editura Wipf and Stock Publishers, 2002.
- Hall, T.W., Edwards, K.J., “The initial development and factor analysis of the spiritual assessment inventory”, in *Journal of Psychology and Theology*, 24, 233-246, 1996.
- Haslam, N., & Baron, J., “Intelligence, prudence and personality”, in (eds.) R.J. Sternberg & P. Ruzgis, *Personality and intelligence*, New York, NY, Editura Cambridge University

Press, 32-58, 1994.

Hendriksen, William, *New Testament Commentary, Exposition of Paul's Epistle to the Romans*, Grand Rapids, MI, Editura Baker Book House, 1981.

Hering, Jean, *The First Epistle of Saint Paul to the Corinthians*, London, Editura ET, 1962.

Hiebert, Dennis, "Prophets and Products: The Current Cultural Context of Christian Sociology", in *Journal of Sociology and Christianity*, Vol.10, no. 1, 2020.

Hiebert, Dennis, *Rationality, Humility and Spirituality in Christian Life*, Eugene, OR, Editura Cascade Books, 2020.

Hill, P.C., K.I. Pargament, R.W. Hood, M.E. McCullough, J.P. Swyers, D.B. Larson, B.J. Zinnbauer, "Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure", in *Journal for the Theory of Social Behavior*, 30, 2000, p. 51-77.

Hoklotubbe, T. Christopher, *Civilized Piety, The Rhetoric of Pietas in the Pastoral Epistles and the Roman Empire*, Waco, TX, Editura Baylor University Press, 2017.

Holder, Arthur, "Introduction", in Arthur Holder (ed.), *The Blackwell Companion to Christian Spirituality*, Oxford, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2005.

Holt, Bradley P., *Thirsty for God, A Brief History of Christian Spirituality*, Minneapolis, MN, Editura Fortress Press, 2017.

Hood, R.W., "The relationship between religion and spirituality", in *Defining Religion: Investigating the Boundaries between the Sacred and Secular Religion and the Social Order*, 10, 2003, p. 241-265.

- Hood, R.W., Jr., Spilka, B., Gorsuch, R., Hunsberger, B., *The Psychology of Religion: An empirical approach (2nd ed.)*, New York, NY, Editura Guilford, 1996.
- Hooker, Morna, *Not Ashamed of the Gospel: New Testament Interpretations of the Death of Christ*, Carlisle, England, Editura The Paternoster Press, 1994.
- Inglehart, Ronald, Pippa Norris, *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*, New York, NY, Editura Cambridge University Press, 2004.
- James, William, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh în 1901-1902, *Lucrare prezentată în Edimburg, în 1901-1902, în seria Prelegeri Gifford pe tema Religiei naturale*, New York, NY, Editura Longman, Green And Co, 1917.
- Jeeves, Malcom, *Minds, Brains, Souls and Gods, A Conversation on Faith, Psychology and Neuroscience*, Downers Grove, IL, Editura IVP Academic, 2013.
- Jehle-Wildberger, Marianne (ed.), *On theology and Psychology, The Correspondence of C.G. Jung and Adolf Keller*, New Jersey, NJ, Editura Princeton University Press, 2020.
- Jewett, Robert, *Paul's Anthropological Terms: A Study of Their Use in Conflict Settings*, Leiden, Olanda, Editura E.J. Brill, 1971.
- Kabat-Zinn, Jon, *The Healing Power of Mindfulness: A New Way of Being*, New York, NY, Editura Hachette Books, 2018.
- Kim J.H., Son Y.D., Kim J.H., Choi E.J., Lee S.Y., Joo Y.H., Kim Y.B., Cho Z.H., "Self transcendence trait and its relationship with in vivo serotonin transporter availability in brainstem raphe nuclei: an ultra-high resolution PET-MRI study", în *Brain Research*, 1629:63-71, 2015.

- King, David B., "Personal meaning production as a component of spiritual intelligence", în *International Journal of Existential Psychology & Psychotherapy*, 3 (1), 2010.
- King, David B., *Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure* (M.Sc.). Durham, Canada, Editura Trent University, 2008.
- Kwilecki, Susan, "Spiritual intelligence as a theory of individual religion: A case application", in *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10 (1), p. 35-46, 2000.
- Land, Steven Jack, *Spiritualitate pentecostală, O pasiune pentru Împărăție*, Editura Casa cărții, Oradea, 2013.
- Lazarus, R.S., Folkman, S., *Stress, appraisal, and coping*. New York, NY, Editura Springer, 1984.
- Levin, J.S., Chatters, L.M., "Research on Religion and Mental Health: A Review of Empirical Findings and Theoretical Issues" în Harold G. Koenig (ed.), *Handbook of Religion and Mental Health*, Cambridge, MA, Editura Academic Press, 33-50, 1998.
- Lewis, C.S., *The Four Loves*, New York, NY, Editura Heart Court, Brace & World, 1960.
- Lincoln, A.T., *Paradise Now and Not Yet: Studies in the Role of the Heavenly Dimension in Paul's Thought with Special Reference to his Eschatology*, Cambridge, UK, Editura Cambridge, SNTSMS 43, 1981.
- Lombardo, Nicholas E., *The Logic of Desire: Aquinas on Emotion*, Washington, DC, Editura The Catholic University of America Press, 2011.
- Longenecker, Bruce W. (Ed.), *The New Cambridge Companion to St.*

- Paul, Cambridge, Cambridge University Press, 2020.
- Lootens, Matthew R., “Augustine”, în Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, UK, Editura University Press, 2012.
- Lossky, Vladimir, *Orthodox Theology, An Introduction*, Crestwood, New York, NY, Editura St.Vladimir’s Seminary Press, 1978.
- Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, București, Editura Bonifaciu, 1998.
- Loubser, G.M.H., “Life in the Spirit as wise remedy for the folly of the flesh: Ethical notes from Galatians”, în *Neotestamentica*, 43(2):354-371, 2009.
- MacHovec, F., *Spiritual intelligence, the behavioral sciences and the humanities*, New York, NY, Editura The Edwin Mellen Press, 2002.
- Malony, N., “The clinical assessment of optional religious functioning” în *Review of Religious Research*, 30, p. 3-17, 1988.
- Marshall, Alfred, *The Interlinear Greek-English New Testament*, Grand Rapids, MI, Editura Zondervan, 1958.
- Marshall, Bruce D., “Faith and Reason Reconsidered: Aquinas and Luther on Deciding What is True” în *The Thomist*, 63, 1999, p. 1-48.
- Martens, Elmer A., *God’s Design, A Focus on Old Testament Theology*, Grand Rapids, MI, Editura Baker Books & Leicester, 1994.
- Mattes, Mark, “The Thomistic Turn in Evangelical Catholic Ethics,”

în *Lutheran Quarterly* 16, 2002.

Mayer, J. D., “Spiritual intelligence-or spiritual consciousness?” în (eds.) Raymond F. Paloutzian, Jozef Corveleyn, Kathleen V.O. Connor (eds.), *The International Journal for the Psychology of Religion*, 1 (10), 47-56, 2000.

Meyer, Robin R., *The Underground Church: Reclaiming the Subversive Way of Jesus*, San Francisco, CA, Editura Jossey-Bass, 2012.

Meyer, R., VII, 110-19, „Sarx” în Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich, Geoffrey W. Bromiley (eds.), *Theological Dictionary of the New Testament Abridged in One Volume*, Grand Rapids, MI, Editura W.B. Eerdmans Publishing Co., 1985, p. 1000-1003.

McDaniel, Mike, *The Resurgent Church, 7 Critical Ways to Thrive in the New Post-Christendom World*, Nashville, TN, Editura Thomas Nelson, 2016.

McFadyen, Alistair I., *The Call to Personhood, A Christian Theory of the Individual in Social Relationships*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 1990.

McGhee, Peter, Grant, Patricia, “Using Spiritual Intelligence to Transform Organizational Cultures”, în *EJBO Electronic Journal of Business Ethics and Organizational Studies*, 22:1, 2017.

McGinn, Bernard, “Late Medieval mystics”, în Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 2012.

McGrath, Alister E., *Christian Spirituality, An Introduction*, Oxford, UK, Editura Blackwell Publishing, 1999.

McGrath, Alister, *Historical Theology, An Introduction to the History of Christian Thought*, New York, NY, Editura John Wiley

& Sons, Inc., 2012.

- McInroy, Mark J., “Karl Rahner and Hans Urs von Balthasar”, in Paul L. Gavriluk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 2012.
- McInroy, Mark J., “Origen of Alexandria”, in Paul L. Gavriluk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 2012.
- Midgely, David, “Book Review: SQ-Spiritual Intelligence, the Ultimate Intelligence,” in *Transactional Analysis Journal*, 31 (3), 2001.
- Miner, Robert, *Thomas Aquinas on the Passions: A Study of Summa Theologiae 1a2ae 22-48*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 2009.
- Mitchell, Margaret M., *Paul, the Corinthians and the Birth of Christian Hermeneutics*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 2010.
- Moltmann, Jürgen, *The Crucified God, The Cross of Christ and the Foundation and Criticism of Christian Theology*, Minneapolis, MN, Editura Fortress Press, 1993.
- Moltmann, Jürgen, *The Trinity and the Kingdom*, New York, NY, Editura Harper & Row, 1981.
- Moyaert, Marianne, *Fragile Identities: Towards a Theology of Interreligious Hospitality*, Leiden, Olanda, Editura Brill, 2011.
- Mundle, W., “Godliness, Piety”, in Colin Brown (Ed.), *The New International Dictionary of New Testament Theology, Vol.2*, Grand Rapids, MI, Editura Regency Reference Library from

Zondervan, 1976.

Murray, John, "The Epistle to the Romans" în *The New International Commentary on the New Testament*, Grand Rapids, MI, Editura Eerdmans Publishing Company, 1968.

Nasel, Dagmar Dasha, *Spiritual Orientation in Relation to Spiritual Intelligence: Aconsideration of traditional Christianity and New Age / individualistic spirituality*, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in The University of South Australia, Division of Education, Arts and Social Sciences, School of Psychology, 2004.

Nash, Ronald H., "Illumination, Divine", în Allan D. Fitzgerald (ed.), *Augustine through the Ages: An Encyclopedia*, Grand Rapids, MI, Editura Eerdmans, 1999, p. 438-440.

Nellas, Panayotis, *Omul, animal îndumnezeit*, Sibiu, Editura Deisis, 1994.

Nelson, James M., *Psychology, Religion and Spirituality*, New York, NY, Editura Springer, 2009.

Newberg A.B., Pourdehnad M., Alavi A., d'Aquili E.G., "Cerebral blood flow during meditative prayer: preliminary findings and methodological issues" în *Perceptual and Motor Skills*, 97:625–630, 2003.

Noble, Kathleen D., *Riding the windhorse: Spiritual intelligence and the growth of the self*, Cresskill, NJ: Editura Hampton Press, 2001.

of Avila, Teresa, *The Interior Castle or the Mansions*, ch. 2. Tradusă și adaptată de E. Allison Peers, din ediția critică a lui P. Silverio de Santa Teresa, C.D., 1959.

Oostveen, Daan F., "Multiple Religious Belonging: Hermeneutical Challenges for Theology of Religions", în *Open Theology*, 2017, no.3, p. 38-47.

- Osborne, Thomas, "Faith, Philosophy and the Nominalist Background to Luther's Defense of the Real Presence" în *Journal of the History of Ideas*, vol. 63, no.1, Pennsylvania, PA, Editura University of Pennsylvania Press, 2002, p. 63-82.
- Osborne Jr., Thomas M., "The Augustinianism of Thomas Aquinas's Moral Theory," în *The Thomist* 67, no. 2, 2003.
- Otto, Rudolf, *The Idea of the Holy*, Cambridge, UK, Editura Ravenio Books, 1924.
- Packer, J.I., „Evlavie”, în J.D. Douglas, *Dicționar Biblic*, Oradea, Editura Societatea Misionară Română, 1995.
- Paloutzian, Raymond F., *Invitation to the Psychology of Religion*, New York, NY, Editura Guilford Press, 2017.
- Papanikolaou, Aristotle, "Divine Energies or Devine Personhood: Vladimir Lossky and John Zizioulas on Conceiving the Transcendent and Immanent God", în *Modern Theology*, 19:3, 2003, 357-385.
- Pargament, K.I., *The psychology of religion and coping*, New York, NY, Editura Guilford Press, 1997.
- Pargament, K.I., "The Psychology of Religion and Spirituality? Response to Stifoss-Hanssen, Emmons, and Crumpler" în *International Journal for the Psychology of Religion*, 9:1, 35-43, 2000.
- Paul-Faina, Vasile Eugen, "The Geometrical Locus of the Maximum Epistemological Certainty," în A Project Submitted to Trinity International University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Educational Sciences, Deerfield, IL, 2004.
- Pavel, Constantin C., *Introducere în gândirea Fericitului Augustin*,

București, Editura Anastasia, 1998.

Pearson, Birger Albert, *The Pneumatikos-Psychikos Terminology in 1 Corinthians. A Study in the Theology of the Corinthian Opponents of Paul and its Relation to Gnosticism*, Missoula, MT, Editura The Society of Biblical Literature, SBL Dissertation Series 12, 1973.

Perrin, David B. *Studying Christian Spirituality*, New York, NY, Editura Routledge, 2007.

Peterson, C., Seligman, M.E.P., *Character strengths and virtues: A handbook and classification*, New York, NY, Editura Oxford University Press, 2004.

Pfeffer, J., “Business & spirit: Management practices that sustain values” în (eds.) R.A. Giacalone & C.L. Jurkiewicz, *The Handbook of Workplace Spirituality and Organizational Performance*, Armonk, NY, Editura M.E. Sharpe, 2003.

Phan, Peter C., *Being Religious Interreligiously: Asian Perspectives on Interfaith Dialogue*, Maryknoll, NY, Editura Orbis, 2004.

Phan, Peter C., “Multiple religious belonging: opportunities and challenges for theology and church”, în *Theological Studies*, 64, 2003.

Phipps, K.A., “Spirituality and strategic leadership: The influence of spiritual beliefs on strategic decision making” în *Journal of Business Ethics*, 106, 177-189, 2012.

Piedmond, Ralph, D., “Does Spirituality Represent the Sixth Factor of Personality? Spiritual Transcendence and the Five-Factor Model” în *Journal of Personality* 67:6, 1999.

Rahner, Karl, “The Logic of Concrete Individual Knowledge in Ignatius Loyola”, în W.J. O’Hara *The Dynamic Element in the Church*, New York, NY, Editura Herder & Herder, 1964.

- Raitt, Jill, "European Reformations of Christian Spirituality", în Arthur Holder (ed.), *The Blackwell Companion to Christian Spirituality*, Oxford, UK, Blackwell Publishing Ltd., 2005.
- Rankin, Marianne, *An Introduction to Religious and Spiritual Experience*, London, UK, Editura Continuum, 2008.
- Robeck, C.M., "Prophecy, gift of", în S.M. Burgess, G.B. McGee (eds.), *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, MI, Grand Rapids, Editura Zondervan, 1988.
- Rosner, Brian, "Paul's Ethics" în James D.G. Dunn (ed.), *The Cambridge Companion to St. Paul*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 2003, p. 419-440.
- Scorgie, Glen G. *A Little Guide to Christian Spirituality, Three Dimensions of Life with God*, Grand Rapids, MI, Editura Zondervan, 2007.
- Schneiders, Sandra M., "Approaches to the Study of Christian Spirituality", în Arthur Holder (ed.), *The Blackwell Companion to Christian Spirituality*, Oxford, UK, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2005.
- Schweizer, E., VII, 119-51, „Sarx”, în Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich, Geoffrey W. Bromiley (eds.), *Theological Dictionary of the New Testament Abridged in One Volume*, Grand Rapids, MI, Editura W.B. Eerdmans Publishing Co., 1985, p. 1003-1007.
- Shanley, Brian J., "Aquinas on Pagan Virtue" în *The Thomist: A Speculative Quarterly Review*, Vol. 63, No 4, October 1999, p. 553-577.
- Sheldrake, Philip, *A Brief History of Spirituality*, Malden, MA, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2007.
- Simuț, Corneliu C., *Metodologie, cristologie și pluralism religios în*

teologia lui Hans Kung, Oradea: Editura Universității Emanuel, 2011.

Simuț, Corneliu C., *Secularization in Contemporary Religious Radicalism: An Introduction*, Dorset, NY, Editura Deo Publishing, 2013.

Corneliu C. Simuț, *Traditionalism and Radicalism in the History of Christian Thought*, New York, Palgrave, Macmillan, 2010.

Sisk, Dorothy, “Engaging the Spiritual Intelligence of Gifted Students to Build Global Awareness in the Classroom”, în *Roeper Review*, 30:1, 24-30, 2008.

Sisk, D., Torrance, E.P., *Spiritual intelligence: Developing higher consciousness*, New York, NY, Editura Creative Education Press, 2001.

Smith, James K.A., Amos Yang, “Introduction: Science and the Spirit - Questions and Possibilities in the Pentecostal Engagement with Science,” în James K.A. Smith, Amos Yang (eds.), *Science and the Spirit, A Pentecostal Engagement with the Sciences*, Bloomington, IN, Editura Indiana University Press, 2010.

Smith, James K. A., *Thinking in Tongues, Pentecostal Contributions to Christian Philosophy*, Grand Rapids, MI, Editura Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2010.

Stark, Rodney, “Secularization, R.I.P.” în *Sociology of Religion*, vol. 60, nr. 3, 1999, p. 249-273.

Stăniloae, Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002.

Stăniloae, Dumitru, „Simbolul ca anticipare și teme al posibilității icoanei”, în *Studii Teologice*, nr. 7, București, 1957.

- Sterling, Gregory E., “The Queen of the Virtues: Piety in Philo of Alexandria”, *Studia Philonica* 18 (2006): 103-23.
- Stewart, Columba, “Christian Spirituality During the Roman Empire” în Arthur Holder (ed.), *The Blackwell Companion to Christian Spirituality*, Oxford, UK, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2005.
- Stott, John R.W., *Epistola lui Pavel către Romani*, Cluj, Editura Logos, 2000.
- Stott, John R.W., *Noua Societate a lui Dumnezeu, Mesajul Epistolei către Efeseni*, Oradea, Editura Cartea creștină, 1994.
- Studebaker, Steven M., “Toward a Pneumatological Trinitarian Theology: Amos Yong, the Spirit, and the Trinity”, în Andrew Davis, William Kay (eds.), *The Theology of Amos Yung and the New Face of Pentecostal Scholarship, Passion for the Spirit*, Leiden, Olanda, Editura Brill, 2013.
- Tickle, Phyllis, *Great Emergence, How Christianity is Changing and Why*, Grand Rapids, MI, Editura Baker Books, 2008.
- Tickle, Phyllis, Jon M. Sweeney, *The Age of the Spirit*, Grand Rapids, MI, Editura Baker Books, 2014.
- Tillich, Paul, *The Courage to Be*, New Heaven, CT, Editura Yale University Press, 1952.
- Thurston, Bonnie, “The New Testament in Christian Spirituality”, în Arthur Holder (ed.), *The Blackwell Companion to Christian Spirituality*, Oxford, UK, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2005.
- Towner, P.H., *The Letters to Timothy and Titus*, Grand Rapids, MI, Editura Eerdmans, NICNT, 2006.
- Travis F., “Autonomic and EEG patterns distinguish transcending from other experiences during Transcendental Meditation

practice” în *International Journal of Psychophysiology*, 42:1-9, 2001.

Tyson, John R., *Invitation to Christian Spirituality, An Ecumenical Anthology*, Oxford, UK, Oxford University Press, 1999.

Ušurel, Lidija, *Making the most out of your givens: An assessment of spiritual development and attachment in young adulthood*, Master Thesis submitted to Evandeoski teološki fakultet, Osijek, Croatia, 2011.

Ušurel, Lidija „Spiritualitate în metamodernism”, în Corneliu Constantineanu, Marcel V. Măcelaru, Teofil Stanciu, Laurențiu Petrilă (coord.), *Teologie și spațiu public. Studii și cercetări teologice contemporane*. Editura UAV, Arad, 2020.

van Den Akker, Robin, Alison Gibbons, Timotheus Vermeulen, (eds.), *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth after Postmodernism*, London, UK, Editura Rowman & Littlefield, 2017.

van der Ven, Johannes A., *Formation of the Moral Self*, Grand Rapids, MI, Editura W.B. Eerdmans Publishing Co., 1998.

van Lommel, Pim, “Endless Consciousness: A Concept Based on Scientific Studies of Near-Death Experiences” in (eds.) Harald Walach, Stefan Schmidt, Wayne B. Jonas, *Neuroscience, Consciousness and Spirituality*, London, UK, Editura Springer, 2011.

Vaughan, Frances, “What is Spiritual Intelligence?” în *Journal of Humanistic Psychology*, Thousand Oaks, CA, Editura Sage Publications, Vol 42, No. 2., 2002.

Volf, Miroslav, *Exclusion and Embrace, A Theological Exploration of Identity, Otherness And Reconciliation*, Nashville, TN, Editura Abingdon Press, 1996.

- Voss Roberts, Michelle, "Religious Belonging and the Multiple," în *Journal of Feminist Studies in Religion*, 26.1, 2010, p. 43-62.
- Wainwright, William W., "Jonathan Edwards and his Puritan Predecessors", în Paul L. Gavrilyuk, Sarah Coakley (eds.), *The Spiritual Senses, Perceiving God in Western Christianity*, Cambridge, UK, Editura Cambridge University Press, 2012.
- Wacker, G., *Heaven Below, Early Pentecostalism and American Culture*, Cambridge, UK, Harvard University Press, 2001.
- Walsh, R., Vaughan, F. "On transpersonal definitions" în *Journal of Transpersonal Psychology*, 25 (2), 125-182, 1993.
- Walsh, R., Vaughan, F., "The art of transcendence: An introduction to common elements to transpersonal practices" în *The Journal of Transpersonal Psychology*, 25, 1-9, 1993.
- Ware Kallistos, Timothy *The Orthodox Church* (ediție revizuită.), New York, NY; Editura Penguin Books, 1991.
- Weinrich, Michael, "Barth on Religion", în George Hunsinger și Keith L. Johnson (eds.), *The Wiley Blackwell Companion to Karl Barth, Barth and Dogmatics, Volume I*, Hoboken, NJ, Editura John Wiley & Sons, Ltd, 2020.
- Westerhold, Martin, *Love and the Knowledge of God in Augustine's De Trinitate*, Master Thesis, Hamilton, ON, McMaster University, 2009.
- White, Graham, "Luther as Nominalist: A Study of the Logical Methods used, in Martin Luther's Disputations in the Light of their Medieval Background" în *Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft*, 30, Helsinki, 1994.
- Wiethaus, Ulrike, "Christian Spirituality in the Medieval West", în Arthur Holder (ed.), *The Blackwell Companion to Christian*

- Spirituality*, Oxford, UK, Editura Blackwell Publishing Ltd., 2005.
- Wigglesworth, C., “Spiritual intelligence”, în J. Neal (ed.), *Handbook of Faith & Spirituality in the Workplace: Emerging Research & Practice*, New York, NY, Editura Springer, 2013.
- Wigglesworth, C., *SQ 21: The twenty-one skills of spiritual intelligence* (prima ediție.), New York, NY, Editura Select Books, 2012.
- Wilson, Bryan, R., *Religion in Secular Society. A Sociological Comment*, London, UK, Editura C.A. Watts & Co. Ltd., 1966.
- Wiseman, J. (ed.), *John Ruusbroec: The Spiritual Espousals and Other Works*, New York, NY, Editura Paulist Press, 1985.
- Wolman, R.N., *Thinking with your soul: Spiritual intelligence and why it matters*, New York, NY, Editura Harmony Books, 2001.
- Yong, Amos, *Spirit of Love, A Trinitarian Theology of Grace*, Waco, TX, Editura Baylor University Press, 2012.
- Zăgrean, Ioan, *Teologia dogmatică, Manual pentru seminariile teologice*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991.
- Ziesler, John, *Paul's Letter to the Romans*, London, UK, Editura SCM Press, 1989.
- Zinnbauer, Brian J., Kenneth I. Pargament, “Religiousness and Spirituality”, în Raymond F. Paloutzian, Crystal L. Park (eds.), *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, New York, NY, Editura The Guilford Press, 2005.

- Zohar, Danah, *ReWiring the Corporate Brain: Using the New Science to Rethink How We Structure and Lead Organizations*, San Francisco, CA, Editura Berrett-Koehler Publishers, Inc., 1997.
- Abramson, Seth, *Ten basic principles of metamodernism*, Huffington Post, 2015, online: https://www.huffpost.com/entry/ten-key-principles-in-met_b_7143202, accesat la data de 12.06.2019.
- Amram, Y., Dryer D.C., *The integrated spiritual intelligence scale (ISIS): Development and preliminary validation*, Paper Presented at the 116th Annual Conference of the American Psychological Association, Boston, MA, 2008, online: http://www.yosiamram.net/docs/ISIS_APA_Paper_Presentation_2008_08_17.pdf, accesat la data de 25.05.2019.
- Anderson, R. Lanier, „Friedrich Nietzsche” în *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, online: <https://plato.stanford.edu/entries/nietzsche/>, accesat la data de 11.06.2020.
- Aquinas, Thomas ST, *Summa Theologiae, I a, Q. 27. Art. 3. și I a, Q 37. Art. 1.*; Online: https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1225-1274,_Thomas_Aquinas,_Summa_Theologiae_%5B1%5D,_EN.pdf; accesat la data de 19.08.2021.
- “Augustinian Spirituality”, în *New Catholic Encyclopedia*, online: <https://www.encyclopedia.com>, accesat la data de 17.11.2020.
- Austin, Nicholas, *Aquinas on Virtue: A Casual Reading*, Georgetown University Press, 2017, p. 168-189, online: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1t89k5h.15>, accesat la data de 02.05.2022.
- Beardsley, L.M., “Spiritual Intelligence and the Bible. Paper

presented at the Second Symposium on the Bible and Adventist Scholarship”, în *Institute for Christian Teaching*, 31:1-42, 2004, online: http://fae.adventist.org/essays/31Bcc_001-042.htm, accesat la data de 26.05.2019.

Benga, Daniel, *Istoria monahismului răsăritean (Egipt, Palestina, Siria, Constantinopol, Muntele Olimp, Muntele Athos)*, online: https://www.teologie.eu/wp-content/uploads/2015/07/IBU_4.-Istoria-monahismului-r%C4%83s%C4%83ritean.pdf, accesat la data de 18.11.2020.

Brookins, Timothy A., *The Wise Man among the Corinthians: Rethinking Their Wisdom in the Light of Ancient Stoicism and Studies on Ancient Economy*, Doctoral dissertation, Submitted to the Graduate Faculty of Baylor University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, Mai 2012, https://baylor-ir.tdl.org/bitstream/handle/2104/8410/tim_brookins_phd.pdf?sequence=1&isAllowed=y, accesat la data de 07.12.2021.

Brown, F., S.R. Driver, C.A. Briggs (eds.), *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament with An Appendix Containing the Biblical Aramaic*, online: <https://www.blueletterbible.org/lexicon/h5315/kjv/wlc/0-1/>, accesat la data de 14.01.2022.

“Carmelite Spirituality,” în *New Catholic Encyclopedia*, online: <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/carmelite-spirituality>, accesat la data de 06.12.2020.

Ciorogar, Alex, „Poetica metamodernismului și sfârșitul postmodernității”, în *Observator Cultural*, nr. 940, 2018, online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/poetica-metamodernismului-si-sfirsitul-postmodernitatii-i/>, accesat la data de 04.05.2019.

- Clark, M.S., H.I. Lederle et al., *What is Distinctive about Pentecostal Theology?* Pretoria, University of South Africa, 1983, online: http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/19535/Clark_SM_0869816969_Section1.pdf?sequence=1&isAllowed=y, accesat la data de 10.01.2021.
- Clasquin-Johnson, M., “Toward a metamodern academic study of religion and a more religiously informed metamodernism”, in *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 73 (3), 2017, online: www.scielo.org.za/pdf/hts/v73n3/19.pdf, accesat la data de 08.05.2019.
- Cordova, Nelida Naveros, “Philo’s εὐσέβεια and Paul’s πνεῦμα: The Appropriation and Alteration of Hellenistic and Greek Philosophical Traditions in Their Ethical Discourses”, 2016, *Dissertations*, 2141, p. 180, online: https://ecommons.luc.edu/luc_diss/2141?utm_source=ecommons.luc.edu%2F2F1uc_diss%2F2F2141&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages, accesat la data de 14.11.2021.
- de Souza, Marian, “Rediscovering the spiritual dimension in education: promoting a sense of self and place, meaning and purpose in learning” în (eds.) M. de Souza, G. Durka, K. Engebretson, R. Jackson, A. McGrady, [International Handbook of the Religious, Moral and Spiritual Dimensions in Education](#), 1127-1139, 2006.
- Ekem, John D., “‘Spiritual Gifts’ or ‘Spiritual Persons’? 1 Corinthians 12:1A Revisited.” *Neotestamentica*, vol. 38, no. 1, New Testament Society of Southern Africa, 2004, p. 54-74, <http://www.jstor.org/stable/43048496>, accesat la data de 14.12.2021.
- Fieberkom, Michael, *From Vice to Virtue, Contours of Idolatry and New Obedience*, Doctor of Philosophy Dissertation, 89, 2021, p. 6, online: <https://scholar.csl.edu/phd/89>, accesat la data de 02.05.2022.

- Giles, Amanda, “Spiritual Intelligence: Is it relevant to ethical leadership education at the strategic level of defence?” în *Defence Academy of the United Kingdom*, Crown Copyright, 2012, online: <https://pdfs.semanticscholar.org/f711/5cb7cd09e4c5572a97d4b234e1030a676d55.pdf>, accesat la data de 25.05.2019.
- Herd, Jennifer A., “Virtue’s Semblance: Erasmus and Luther on Pagan Virtue and the Christian Life”, în *Journal of the Society of Christian Ethics*, vol. 25, no. 2, 2005, p. 137-62, JSTOR, online: <http://www.jstor.org/stable/23561604>, accesat în data de 28.04.2022.
- Higgins, Martin J. *The Catholic Biblical Quarterly*, vol. 20, no. 4, Catholic Biblical Association, 1958, pp. 562-70, <http://www.jstor.org/stable/43710587>, accesat la data de 03.12.2021.
- Hildebrandt, Linda S., *Spiritual Intelligence: Is it related to a leader’s level of ethical development?* A Dissertation Presented in Partial Fulfillment Of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy, Capella University, 2011, online: https://pdfs.semanticscholar.org/52dd/af880075e6d02b8f4994cf5c9efca1262704.pdf?_ga=2.93628829.144641413.1582211157-879654520.1579703058, accesat la data de 15.01.2020.
- “History of Psychology” în *New World Encyclopedia*, online: https://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=History_of_psychology&oldid=1008698, accesat la data de 13.01.2020.
- Horsley, Richard A. “Pneumatikos vs. Psychikos, Distinctions of Spiritual Status among the Corinthians,” în *The Harvard Theological Review*, vol. 69, no. 3/4, 1976, p. 269–88, JSTOR, online: <http://www.jstor.org/stable/1509035>, accesat în data de 30.11.2021.

- “Humanism and Its Aspirations: Humanist Manifesto III, a Successor to the Humanist Manifesto of 1933”, în *American Humanist Association: Good without a God*, online: <https://americanhumanist.org/what-is-humanism/manifesto3/>, accesat la data de 17.06.2019.
- Jackson, Thomas (ed.), *The Works of John Wesley*, London, Methodist Publishing House, 1831, p. 323, online: <https://www.whdl.org/works-rev-john-wesley-am-vol-viii>, accesata la data de 02.04.2021.
- King, David B., DeCicco, Teresa L., “A Viable Model and Self-Report Measure of Spiritual Intelligence”, in (Eds.) Harris Friedman, Glenn Hartelius, *The International Journal Of Transpersonal Studies*, 28: 1, 68-85, 2009. online: <https://psycnet.apa.org/record/2012-07355-008>, accesat la data de 25.02.2020.
- Miller, L., Balodis, I.M., McClintock, C.H. Xu, Jiansong, Lacadie, C.M., Sinha, R., Potenza, M.N. “Neural Correlates of Personalized Spiritual Experiences” in *CerebralCortex*, 2018, online: <https://academic.oup.com/cercor/advance-article/doi/10.1093/cercor/bhy102/5017785>, accesat la data de 20.10.2018.
- Nasel, Dagmar D., Wdavidg Haynes, “Spiritual and Religious Dimensions Scale: Development and psychometric analysis”, in *Australian Journal of Psychology*, 57:1, 2005, p. 61-71, online: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00049530412331283408>, accesat la data de 15.05.2022.
- Nel, Marius, “An attempt to define the constitutive elements of a Pentecostal spirituality”, în *Die Skriflig* 49(1), Art. #1864, 2015, p.1-2, online: <https://indieskriflig.org.za/index.php/skriflig>, accesat la data

de 20.11.2020.

Oakley, Francis, Christopher Lawrence Cunningham, Michael Davis Knowles, Martin E. Marty, Michael Frassetto, Jaroslav Jan Pelikan, John L. McKenzie, "Roman Catholicism", în *Encyclopedia Britannica*, online: <https://www.britannica.com/topic/Roman-Catholicism>, accesat la data de 12.11.2020.

Office for Standards in Education, Promoting and Evaluating Pupils' Spiritual, Moral, Social and Cultural Development, London, OFSTED, 2004, online: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20141107081413/http://www.ofsted.gov.uk/resources/promoting-and-evaluating-pupils-spiritual-moral-social-and-cultural-development>, accesat la data de 30.06.2020.

Pelzel, M.W., *Christian Anthropology*, online: <https://morrispelzel.files.wordpress.com/2013/07/christian-anthropology.pdf>, accesat la data de 22.06.2020.

Pietersen, Lloyd K., Spirituality as "'Good Christian Citizenship' in the Pastoral Epistles?" În *Acta Theologica, No. 15, Supplementum*, 2011, 154-166, 2011, online: <https://journals.ufs.ac.za/index.php/at/article/view/2421>, accesat la data de 23.04.2022.

Postmodern Culture, online: <https://www.crossroad.to/charts/postmodernity-2.htm>, accesat în data de 12.05.2019.

Quigley, James, and Rudolf Schnackenburg. "CHRISTIAN ADULTHOOD ACCORDING TO THE APOSTLE PAUL." *The Catholic Biblical Quarterly*, vol. 25, no. 3, Catholic Biblical Association, 1963, pp. 354-70, <http://www.jstor.org/stable/43712276>, accesat la data de 08.12.2021.

Ramsey, Paul, "A Theory of Virtue According to the Principles of the

- Reformation” in *The Journal of Religion*, vol. 27, no. 3, 1947, pp. 178-96, online:
<http://www.jstor.org/stable/1197573>, accesat la data de 9.05.2022.
- Rosenwein, Barbara H., “Who Cared about Thomas Aquinas’s Theory of the Passions?”, *L’Atelier du Centre de recherches historiques*, 17 mai 2016,
<http://journals.openedition.org/acrh/7420>, DOI :
<https://doi.org/10.4000/acrh.7420>, accesat la data de 04.08.2021.
- Salovey, P., Mayer, J.D., “Emotional intelligence” in *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 1990, 185–211, online:
http://ei.yale.edu/wp-content/uploads/2014/06/pub153_SaloveyMayerICP1990_OCR.pdf, accesat la data de 15.05.2019.
- Schultz, Carl, “Spirit”, în *Baker’s Evangelical Dictionary of Biblical Theology*, online:
<https://www.biblestudytools.com/dictionary/spirit/>, accesat la data de 20.06.2020.
- Sheldrake, Philip, “Christian Spirituality and Social Transformation”, în *Oxford Research Encyclopedia*, Oxford, UK, Editura Oxford University Press, 2016, online:
oxfordre.com/religion, accesat la data de 23.08.2020.
- Sisk, Dorothy, “Developing spiritual intelligence and higher consciousness”, în Dabor Said, *Diversity in gifted education: international perspectives*, 2006, online:
https://www.academia.edu/1916107/6.1_Developing_spiritual_intelligence_and_higher_consciousness, accesat la data de 11.02.2020.
- Smartt, Merial J., *The Relationship of Spiritual Intelligence to Achievement of Secondary Students*, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Education, Lynchburg, VA: Liberty

University, online:

<https://core.ac.uk/download/pdf/58825538.pdf>, accesat la data de 12.02.2020.

Smith, Berry, *Spiritual intelligence: Definitions and Measurements*, online:

<http://prebeta.com/clients/zampella/wpcontent/uploads/2014/08/SpiritualIntelligenceBarrySmithPaper.pdf> accesat la data de 28.05.2019.

Stern, Robert, “Martin Luther”, în *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/luther/>, accesat la data de 30.04.2022.

Tornau, Christian, “Saint Augustine”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2020 Edition, Edward N. Zalta (ed.), online:

<https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/augustine/>, accesat la data de 05.05.2022.

Turner, Luke, *Metamodernist Manifesto*, 2011, online:

<http://www.metamodernism.org/>, accesat la data de 20.05.2019.

Umameh, Fr. Michael A., *Lay Carmel Day of Recollection: Identity, Spirituality and Mission*, online:

https://www.academia.edu/8328688/LAY_CARMELITES_IDENTITY_SPIRITUALITY_AND_MISSION, accesat la data de 06.12.2020.

Vaaijman, K., “What is Spirituality”, în *Acta Theologica*, Supplementum 8, 27 (2), 2007, online:

<https://www.ajol.info/index.php/actat/article/view/52309>, accesat la data de 8.11.2020.

Vaughan, Frances, *Spirituality and Psychology* (complete) - Thinking Allowed DVD w/Jeffrey Mishlove, online:

<https://www.youtube.com/watch?v=61UxnP2y9II>,

accesat la data de 11.02.2020.

Vermeulen, Timotheus, Van den Akker, Robin, “Notes on metamodernism”, in *Journal of Aesthetics & Culture*, 2, 2010, online:
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3402/jac.v2i0.5677?needAccess=true>, accesat la data de 20.05.2019.

Vermeulen, Timotheus & Van den Akker, Robin, *Misunderstandings and clarifications. Notes on Notes on Metamodernism*, 2015, online:
<https://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/>, accesat la dat de 06.06.2019.

Willis, Wendell. “The ‘Mind of Christ’ in 1 Corinthians 2:16.” *Biblica*, vol. 70, no. 1, 1989, p. 110–22, JSTOR, online:
<http://www.jstor.org/stable/42707463>, accesat în data de 04.12.2021.

Wijnberg, Rob, “How the truth became whatever makes you click”, în *The Correspondent*, online:
<https://thecorrespondent.com/410/how-the-truth-became-whatever-makes-you-click/9567807150-326405ae>, accesat la data de 11.06.2020.

Wijnberg, Rob, “Truth be sold: How Truth became a product”, în *The Correspondent*, online:
<https://thecorrespondent.com/322/truth-be-sold-how-truth-became-a-product/7514229030-36b9d1cf>, accesat la data de 12.06.2020.

Yale University, “Where the brain processes spiritual experiences”, *Science Daily*, 1 June 2018, online:
www.sciencedaily.com/releases/2018/06/180601170056.htm, accesat la data de 20.10.2018.

Yousef, Tawfiq, “Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique” in *International Journal of Language and Literature*, vol. 5, no. 1, 33-43, 2017, online:

http://ijllnet.com/journals/ijll/Vol_5_No_1_June_2017/5.pdf, accesat la data de 07.05.2019.